

A tévedés fogalma és kategóriái a német polgári jogban a BGB és a bírói gyakorlat alapján

I. A TÉVEDÉS SZABÁLYAINAK KIALAKULÁSA A BGB-BEN, AZ ELSŐ SZÖVEGTERVEZET

Jelen tanulmánynak célja, hogy betekintést engedjen egy, a polgári jog viszonylag kis területének, a tévedésnek mint érvénytelenségi oknak a BGB-beli szabályaiba és bírói gyakorlatába. Annak ellenére, hogy a téma látszólag csekély szeletét fogja át a német polgári jognak, a német jogirodalmat és joggyakorlatot élénken foglalkoztatja a tévedés.

Mint az ismeretes,^[1] a Német Polgári Törvénykönyvnek (Deutsches Bürgerliches Gesetzbuch – a továbbiakban BGB) 1874-ben kezdődtek meg az előkészületi munkálatai és 1887-re jött létre a BGB első tervezete. Ez volt az az időszak, amikor a régebbi, korábban uralkodó Savigny- és Windscheid-féle tévedés-tartalmilag gyökeresen átalakult, ill. a nyilatkozási elméletek friss gondolatai a tudomány körébe szivárogtak.^[2] Az 1888-ban nyilvánosságra hozott Első Szövegtervezet,^[3] mely döntően a régebbi, akarati elméletek befolyása alatt született,^[4] az alábbiak szerint szabályozta a tévedést:

98. § „Amennyiben tévedés miatt a fél tényleges akarata és nyilatkozata között nincs egyezőség, akkor az akaratnyilatkozat semmis, feltéve, hogy a fél a valós tények ismeretében az akaratnyilatkozatát nem tette volna meg. Ellenkező esetben az akaratnyilatkozat érvényes. Kétség esetén az feltételezendő, hogy akaratnyilatkozatát a fél nem tette volna meg, amennyiben a jogügylet más típusú szerződésre vagy más szerződéses tárgyra irányult, ill. azt más szerződő féllel kívánta megkötni.”^[5]

[1] Vö. Lábady, 1998, 69.

[2] Ld. Oebike, 1935, 74.

[3] *Entwurf eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich* (1. Lesung, 1888.)

[4] Elsősorban ez Windscheid-nak az első Törvényelőkészítő Bizottságban betöltött meghatározó szerepére vezethető vissza. (Oebike, *i. m.*, 74.)

[5] § 98 „Beruht der Mangel der Uebereinstimmung des wirklichen Willens mit dem erklärten Willen auf einen Irrtum des Urhebers, so ist die Willenserklärung nichtig, wenn anzunehmen ist, dass der Urheber bei Kenntnis der Sachlage die Willenserklärung nicht angegeben haben würde. Im entgegengesetzten Falle ist die Willenserklärung gültig. Im Zweifel ist anzunehmen, die Willenserklärung würde nicht abgegeben sein, wenn ein Rechtsgeschäft anderer Art, die Beziehung des Rechtsgeschäfts auf einen anderen Gegenstand oder die Wirksamkeit des Rechtsgeschäfts unter anderen Personen beabsichtigt wurde.”

99. § „A 98. § rendelkezései szerint semmisnek minősülő akaratnyilatkozat érvényes, ha a tévedést a fél saját, súlyos gondatlansága okozta.

Amennyiben a tévedést a fél felróhatóan, de nem súlyos gondatlanságból okozta, akkor a másik fél felé kártérítéssel tartozik a 97. § III. rendelkezései szerint.

Ezen 99. § első és második bekezdései nem alkalmazandók, amennyiben a másik fél a tévedést ismerte vagy ismernie kellett volna.”^[6]

102. § „Az ügylet indítékában való tévedés, hacsak a törvény másként nem rendelkezik, a jogügylet érvényességét nem befolyásolja.”^[7]

Az Első Szövegtervezetből kitűnik, hogy a 98. §-ban a Törvényelőkészítő Bizottság a tévedés alapesetét úgy szabályozta, hogy az akkor releváns, ha a tévedő fél akarata és tényleges nyilatkozata között disszenzus van és a valós tények ismeretében az akaratnyilatkozatát nem tette volna meg. A Bizottság kiegészítő szabályként a normaszövegbe iktatta az ősi, jól bevált lényeges tévedéskategóriákat, nevezetesen az *error in negotio*-t, az *error in corpore*-t és az *error in persona*-t, arra az esetre, ha kétséges, hogy a fél megtette volna a nyilatkozatát a valós tények ismeretében vagy sem.^[8]

A szövegtervezetből kitűnik, hogy a törvényalkotó a szerződés megkötésére irányuló motívumot irrelevánsnak tartotta, mert nem tekintette azt az akarat részének, ill. az akaratnyilatkozat tartalmi részének sem.^[9] A Bizottság a 102. §-ban az indokban való tévedést azért szabályozta akként, hogy az figyelembe nem veendő, mert álláspontja szerint ilyenkor a tévedő fél belső akarata megegyezik az általa kinyilvánított szerződéses nyilatkozattal, ill. az ezzel ellentétes szabályozás könnyen jogbizonytalansághoz vezethetne.^[10]

A tervezetből az is kiviláglik, hogy az összes olyan tévedés, amelynek eredményeképpen a fél akarata és nyilatkozata között disszonancia van, az akaratnyilatkozat semmisségét eredményezi.^[11] A törvényelőkészítők elméleti elképzelései alapján mindenfajta tévedés esetében a szerződéses akarat és annak kinyilatkozatása közötti ellentét vezet a szerződés semmisségéhez, értve ez alatt azt is, amikor a fél téves feltételezése alapján kötött ügyletet. Ez a dogmati-

[6] § 99 „Die nach der Vorschrift des § 98 für nichtig zu erachtende Willenserklärung ist gültig, wenn dem Urheber derselben grobe Fahrlässigkeit zur Last fällt.

Fällt dem Urheber eine Fahrlässigkeit zur Last, welche keine grobe ist, so haftet derselbe dem Empfänger für Schadenersatz nach Massgabe des § 97 III.

Die Vorschriften des ersten und zweiten Absatzes finden keine Anwendung, wenn der Empfänger den Irrtum kannte oder kennen musste.”

[7] § 102 „Ein Irrtum in den Beweggründen ist, sofern nicht das Gesetz ein anderes bestimmt, auf die Gültigkeit eines Rechtsgeschäfts ohne Einfluss.”

[8] A Törvényelőkészítő Bizottság elvetette a közönséges jogból táplálkozó azon eszmét, mely szerint van lényeges és lényegtelen tévedés, csakúgy, mint a tévedésnek az objektív alapokon nyugvó meghatározását, és azt, hogy adott esetben mi minősül tévedésnek, a tévedő fél szubjektumára bízta.

[9] Vö. Säcker, 1985, 50.

[10] Säcker, *i. m.*, 53.

[11] Säcker, *i. m.*, 50.

kai álláspont azonban tarthatatlanná vált, ugyanis a téves feltételezés, ill. esetleges titkos fenntartás esetében valójában a fél szerződéses akarata és annak kinyilvánítása között nincs ellentmondás, hanem a fél akaratának megfelelően született a szerződéses nyilatkozat.^[12]

A 99. §-ban meghatározottak Windscheid tanításán^[13] alapulnak, mely alapján a tévedő fél részéről súlyos gondatlanságból okozott tévedés nem eredményezi a jogügylet semmisségét, hanem az érvényes marad. Ezzel gyakorlatilag a Savigny-féle^[14] tétel nyert törvényi elismerést, melynek értelmében csak a tévedő fél számára fel nem róható tévedés minősül lényegesnek.

Az első szövegtervezettel szemben a 20. Német Jogászyűlésen többen felemeltek a szavukat, így többek között Bähr,^[15] Zitelmann^[16] és Otto von Gierke.^[17] Ellenvetéseik az alábbiakban foglalhatók össze:^[18]

- A törvénytervezet több olyan kiforratlan pszichológiai kifejezést használ, amelyeket nem szerencsés – már csak jogbiztonsági okokból sem – egy normaszövegbe iktatni.^[19]
- A szövegtervezet túlságosan is a tévedő fél szubjektív megítélésére bízta annak a kérdését, hogy a tévedés lényeges volt-e vagy sem. Az ellenzők rámutattak arra, nem tanácsos csak és kizárólag a tévedő féltől függővé tenni^[20] annak eldöntését, hogy a tévedés lényeges-e vagy sem, hanem egyértelmű, objektív kiindulási pont szükséges ahhoz, hogy ezt meg lehessen ítélni.
- Többen, kiváltképpen Otto von Gierke^[21] ellenezte a kárkötelemnek a tévedés szabályai közé történő beépítését. Véleménye szerint a Törvényelőkészítő Bizottság tagjai nem vették figyelembe, hogy nem lehet célja a törvénynek a tévedő fél „megbüntetése”, hanem sokkal inkább a jóhiszemű, másik szerződő félnek a védelmét kellene előtérbe helyezni a szabályozás során.

A Bizottság elhatározta – elsősorban Gierkének köszönhetően –, hogy elsődlegesen a tévedő féllel szerződő másik fél érdekeit fogja a közeljövőben védelembe

[12] Säcker, *i. m.*, 51.

[13] Vö. Oebike, *i. m.*, 75.

[14] Vö. Oebike, *i. m.*, 75.

[15] Bähr: *Kritische Vierteljahrschrift*, Band 30, 18., hivatkozik rá: Oebike: *i. m.*, 75., 75. lábjegyzet.

[16] Zitelmann, Erst: *Die Rechtsgeschäfte im Entwurf eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich*, Band 2, Berlin 1890, 10., hivatkozik rá: Oebike, *i. m.*, 75, 76. lábjegyzet.

[17] Gierke, Otto von: *Der Entwurf eines bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich*, Leipzig 1889, 165., hivatkozik rá: Oebike, *i. m.*, 75., 77. lábjegyzet.

[18] Vö. Oebike, *i. m.*, 75–76.

[19] Például az akarat és a nyilatkozat egyezőségének hiánya.

[20] Ti. amennyiben a tévedő fél úgy nyilatkozik, hogy a valós tények ismeretében nem tette volna meg akaratnyilatkozatát, akkor a tévedés lényeges lesz, így ennek kérdése kizárólag a fél szubjektív megítélésén és nyilatkozatán alapul.

[21] Gierke, *i. m.*, 166., hivatkozik rá: Oebike, *i. m.*, 76., 82. lábjegyzet.

venni egy olyan kártérítési klauzula alkalmazásával, amely független a tévedő fél vétkekességétől. (Ennek köszönhető az 1900. január 1.-től hatályos BGB 122. §-a.)

A később felálló második Bizottság több szempontból is módosította az első Bizottságnak a tévedés körében kialakított elképzeléseit, amely korrekciók változatlan tartalommal kerültek be a BGB végleges normaszövegébe. A törvényelőkészítő bizottság a Második Szövegváltozatban felülemelkedett a tudomány által is erősen megosztott akarati és nyilatkozati teóriák közötti harcon, és a tévedés szabályait pusztán praktikus jogi elgondolások alapján dolgozta ki. A Második Törvényelőkészítő Bizottság megállapította, hogy az első javaslat 98. §-ának második mondata kiváltképp problematikus, egyrésztől ugyanis a szerződés jogcímében (típusában), ill. a szerződés tárgyában való tévedés semmiképpen sem minősíthető csak kétség esetében lényegesnek, másrésztől pedig a másik fél személyében való tévedésnek kétség esetén inkább lényegtelennek kellene minősülnie.^[22] Mindezen kritikai észrevételek és korrekciók alapján született meg a BGB végleges, 1900. január 1-jével hatályba lépett szövege.

II. A BGB-NEK A TÉVEDÉSRE VONATKOZÓ HATÁLYOS NORMASZÖVEGE

„119. § (Tévedés miatti megtámadhatóság) (1) Aki akaratnyilatkozata megtételekor annak tartalmát illetően tévedésben volt vagy olyan tartalmú nyilatkozatot tett, amelyet egyáltalán nem kívánt tenni, nyilatkozatát megtámadhatja, feltéve, ha a valós tények ismeretében nyilatkozatát egyáltalán nem tette volna meg.

(2) A nyilatkozat tartalmában való tévedésre vonatkozó szabályok irányadóak a szerződő fél vagy a szerződéses tárgy tulajdonságában való tévedésre is, feltéve, ha ezek a forgalom szerint lényegesnek minősülnek.”^[23]

„120. § (Téves tájékoztatás miatti megtámadhatóság) Az olyan akaratnyilatkozat, amely valamely közreműködő vagy intézmény téves tartalmú tájékoztatása alapján keletkezett, ugyanolyan feltételekkel támadható meg, mint a 119. §-ban szabályozott tévedésből tett akaratnyilatkozatot.”^[24]

[22] „... einerseits der Irrthum über die Geschäftsart und den Geschäftsgegenstand keineswegs nur im Zweifel als wesentlich anzusehend sei, andererseits der Irrthum über die Person des Gegners im Zweifel richtiger als unwesentlich gelten müsse.” *Ld. Protokolle der Kommission für die zweite Lesung des Entwurfs des Bürgerlichen Gesetzbuchs*. Im Auftrage des Reichsjustizamts bearbeitet von Dr. Achilles, Dr. Gebbard, Dr. Spahn, Band I 1897, 108. hivatkozik rá és idézi: Säcker, *i. m.*, 56.

[23] „§ 119 (Anfechtbarkeit wegen Irrtums) (1) Wer bei der Angabe einer Willenserklärung über deren Inhalt im Irrtum war oder eine Erklärung dieses Inhalts überhaupt nicht abgeben wollte, kann die Erklärung anfechten, wenn anzunehmen ist, dass er sie bei Kenntnis der Sachlage und bei verständiger Würdigung des Falles nicht abgegeben haben würde.”

(2) Als Irrtum über den Inhalt der Erklärung gilt auch der Irrtum über solche Eigenschaften der Person oder der Sache, die im Verkehr als wesentlich angesehen werden.”

[24] „§ 120 (Anfechtbarkeit wegen falscher Übermittlung) Eine Willenserklärung, welche durch die zur Übermittlung verwendete Person oder Anstalt unrichtig übermittelt worden ist, kann unter der gleichen Voraussetzung angefochten werden wie nach § 119 eine irrtümlich abgebende Willenserklärung.”

„121. § (Megtámadási határidő) (1) A 119. és a 120. §§-ban meghatározott esetekben az akaratnyilatkozatot azon nyomban, haladéktalanul meg kell támadni, mielőtt a megtámadásra jogosult a megtámadási okról tudomást szerzett.

A távollévő féllel szemben közölt megtámadás határidőben megtettnek minősül, ha a fél a megtámadó nyilatkozatát haladéktalanul elküldte.

(2) A megtámadás kizárt, ha az akaratnyilatkozat megtételétől számítottan tíz év eltelt.”^[25]

„122. § (A fél kártérítési kötelezettsége) (1) Amennyiben egy akaratnyilatkozat a 118. § rendelkezése szerint semmis vagy a 119. és 120. §§-ban meghatározott megtámadási okok miatt érvénytelen, az akaratnyilatkozatot tevő fél a másik fél felé, ill. minden egyéb más harmadik személy felé kártérítéssel tartozik azon kár vonatkozásában, amelyet a másik fél vagy a harmadik személy az által szenved, hogy bízik a nyilatkozat érvényességében, legfeljebb azonban addig a mértékig, amelyhez a másik fél vagy harmadik személy a nyilatkozat érvényessége alapján jutott volna.

(2) Kártérítési felelősség nem terheli a felet, ha a károsult a semmisség vagy megtámadhatóság okát ismerte vagy azt neki felróható okból nem ismerte (ismerhette volna).”^[26]

A BGB szövegéből – összevetve az Első Szövegtervezettel – egyértelműen megállapítható, hogy a kódex végleges szabályozása kiküszöbölte azokat a hiátusokat, amelyek a korábbi verzióban megtalálhatók voltak. Az akaratnyilatkozat tartalmában való tévedés alapesetbeli (BGB 119. §) szabályozásánál a Második Törvényelőkészítő Bizottság szakított azon régebbi dogmatikus felfogással, melynek értelmében az akarat és annak kinyilatkoztatása közötti diszcrepancia okozza az akaratnyilatkozat semmisségét. Ebből következően a tévedés immáron nem semmisséget (*Nichtigkeit*) eredményez a BGB szerint, hanem csak az akaratnyilatkozat megtámadhatóságát (*Anfechtbarkeit*) jelenti.

A szerződés tárgyában, ill. a másik fél személyében való tévedés (*error in objecto* ill. *error in persona*) esetében a korábbi szabályozást a jogalkotó megváltoztatta, ezek csak akkor minősülnek lényeges tévedésnek, ha a forgalom is relevánsnak tartja ezen körülményeket.

[25] „§ 121 (Anfechtungsfrist) (1) Die Anfechtung muss in den Fällen der §§ 119, 120 ohne schuldhaftes Zögern (unverzüglich) erfolgen, nachdem der Anfechtungsberechtigte von dem Anfechtungsgrunde Kenntnis erlangt hat. Die einem Abwesenden gegenüber erfolgte Anfechtung gilt als rechtzeitig erfolgt, wenn die Anfechtungserklärung unverzüglich abgesendet worden ist.

(2) Die Anfechtung ist ausgeschlossen, wenn seit der Abgabe der Willenserklärung zehn Jahre verstrichen sind.”

[26] „§ 122. (Schadenersatzpflicht des Anfechtenden) (1) Ist eine Willenserklärung nach § 118 nichtig oder auf Grund der §§ 119, 120 angefochten, so hat der Erklärende, wenn die Erklärung einem anderen gegenüber abzugeben war, diesem, andernfalls jedem Dritten den Schaden zu ersetzen, den der andere oder der Dritte dadurch erleidet, dass er auf die Gültigkeit der Erklärung vertraut, jedoch nicht über den Betrag des Interesse hinaus, welches der andere oder der Dritte an der Gültigkeit der Erklärung hat.

(2) Die Schadenersatzpflicht tritt nicht ein, wenn der Beschädigte den Grund der Nichtigkeit oder der Anfechtbarkeit kannte oder infolge von Fahrlässigkeit nicht kannte (kennen musste).”

A BGB 119. § (1) bek.-ben gyakorlatilag két olyan tévedés- esetet különböztet meg a törvényhozó, amelyek mindegyikének ugyanaz a jogkövetkezménye – a szerződés érvénytelensége, annak sikeres megtámadása esetén. Az első eset értelmében a fél akaratnyilatkozata megtételekor annak tartalmában tévedett, ez a nyilatkozat tartalmában való tévedés (*Inhaltsirrtum*). A másodikban a fél nemcsak egyszerűen tévedésben volt a nyilatkozata tartalmát illetően, hanem gyakorlatilag szerződéses akarata sem volt olyan tartalmú nyilatkozat megtételére, amelyet végül kijelentett, a német jog ezt nyilatkozási tévedésnek (*Erklärungsirrtum*) nevezi.^[27]

A német jogirodalom^[28] az elsőként említett BGB- esetet – az akaratni teóriákból levezetve – általában a belső akarat és annak külső kinyilatkoztatása közötti ellentét tipikus példájának veszi. A másik tudományos álláspont^[29] szerint a BGB 119. § (1) bek. első esete helyesen úgy értelmezendő, hogy az ellentmondás az akaratnyilatkozat eltérő értelmezéséből fakad, ti. azt máshogyan értelmezi a nyilatkozó fél, mint amely tartalommal – annak helyes értelmezése eredményeképpen – az bír.

Ahogy Goltz^[30] helyesen rámutat, a tévedési kategóriák körében az okozza a problémát, hogy mikor beszélünk az akaratnyilatkozat tartalmában való tévedésről. A szerző^[31] szerint a jogalkotó a BGB 119. § (1) bek.-ben meghatározott tartalommal való tévedés fogalmával egy olyan általános formulát szövegezett meg, amely magában foglalja az *error in negotio*, az *error in corpore* és az *error in persona* esetkörét is. Hovatovább, ezen általános tévedés-fogalom tartalmazza az indokban való tévedést (*Motivirrtum*),^[32] ill. alkalmazandó a dolog tulajdon-ságaiban való tévedésre (*Eigenschaftsirrtum*) is.^[33]

A törvény a releváns tévedés jogkövetkezményeként a tévedő fél számára megtámadási jogot (*Anfechtungsrecht*) biztosít a 121. § alapján. A megtámadás eredményessége esetén a jogügylet *ex tunc* hatállyal érvénytelenné válik, mintha a felek azt meg sem kötötték volna. A megtámadást a másik félhez intézendő nyilatkozattal kell megtenni, annak világosnak és egyértelműnek kell lennie. A sikeres megtámadás esetén az ügyletet megtámadó felet a BGB 122. § alapján kártérítési kötelezettség terheli – függetlenül vétkességétől – az ún. *negativ interesse* erejéig.^[34] Ez azt jelenti, hogy a szerződést megtámadó fél felel mind-

[27] Ezek az esetek általában az elírások, elszólások és melléfogások esetei, amikor a tévedő fél akarata egyáltalán nem fogta fel, hogy milyen tartalmú nyilatkozatot tesz.

[28] Így pl. Flume, 1962, 457.; Lehmann, 1963, 244. hivatkozik rájuk: Goltz, 1973, 168., 62. lábjegyzet.

[29] Így pl. Larenz, 1966., 68., ill. U. ő., 1963, 10.; Gareis, 1900, a BGB 119. §-hoz fűzött kommentárok; Hölder, 1900, a 119. §-hoz fűzött megjegyzések; Tuhr, 1914, 572.; Titze, 1910, 452. Hivatkozik rájuk: Goltz: *i. m.*, 169., 63. lábjegyzet.

[30] Goltz, *i. m.*, 169.

[31] Goltz, *i. m.*, 169.

[32] Megjegyzendő azonban, hogy az indokban való tévedést kifejezetten nem szabályozza a BGB, azonban az levezethető a 119. § (1) bek.-ből.

[33] Vö. Goltz, *i. m.*, 169–170.

[34] Goltz szerint nem zárható ki, hogy ezen *negativ interesséért* való felelősség nem a *Treu und Glauben* elvének továbbfejlesztéséből fakad, hiszen erre utal az a tény is, hogy a felelősség külön törvényi tényállásba lett foglalva. Vö. Goltz, *i. m.*, 171.

azon kárért, amely abból fakadt, hogy a másik személy bízott a szerződés érvényességében.^[35]

A tévedési fajtákat a német jogtudomány^[36] az alábbiak szerint rendszerezi:

- a szerződés tartalmában való tévedés (*Inhaltsirrtum* vagy *Irrtum im Erklärungsinhalt*);
 - a) a szerződés tartalmának jelentésében való tévedés (*Bedeutungsirrtum*);
 - b) az ügylet jogcímében (*error in negotio*), a másik fél személyében (*error in persona*) és a szerződés tárgyában (*error in corpore*) való tévedés;
- a szerződéses nyilatkozatban való tévedés (*Erklärungsirrtum* vagy *Irrtum in der Erklärungshandlung*);
- az indokban való tévedés (*Motivirrtum*) ill. a tulajdonságban való tévedés (*Eigenschaftsirrtum*);
- jogban való tévedés (*Rechtsirrtum* vagy *Rechtsfolgenirrtum*);
- számítási hiba (*Kalkulationsirrtum*).

III. A SZERZŐDÉS TARTALMÁBAN VALÓ TÉVEDÉS (INHALTSIRRTUM VAGY IRRTUM IM ERKLÄRUNGSINHALT)

Mind az elmélet,^[37] mind pedig a joggyakorlat^[38] a szerződés tartalmában való tévedést a fél olyan téves akaratnyilatkozataként definiálja, amelynek tartalma nem egyezik a valósággal. Az egyes szerzők^[39] a nyilatkozat tartalmában való tévedést nyilatkozati vagy közlési tévedésként is definiálják, abból kifolyólag, hogy amennyiben a tévedő fél nyilatkozata objektíve más jelentéssel bír, mint ahogyan ő azt gondolta, akkor téved nyilatkozata vagy közlése tartalmában. Az ide irányadó tankönyvi példa^[40] az, amikor a német kereskedő áruját Svájcban frankban kínálja és francia frankra gondol, a vevő viszont svájci frankra.

[35] A fenti szabály azonban csak akkor irányadó, ha a másik fél a tévedésről nem tudott és nem is kellett arról tudnia.

[36] Vö. Goltz, *i. m.*, 168–201.; Säcker, *i. m.*, 339–380.; Brox, 1990, 170–178.; Köhler, 1986, 131–138.; Rütters, 1986, 191–205.; Fulterer, 1931, 58–72., 88–91., 152–170.; Larenz, 1989, 369–397.

[37] Flume, 1962, 457.; Enneccerus – Nipperdey, 1960, 1033.; Lehmann, *i. m.*, 244.; Larenz, 1966, 68.; Gareis, *i. m.*, a BGB 119. §-hoz fűzött részletei; Hölder, *i. m.*, a BGB 119. §-hoz fűzött részletei; Tuhr, *i. m.*, 572.; Titz, *i. m.*, 452.; Rothoef, 1968, 7. Hivatkozik rájuk: Goltz: *i. m.*, 172., 83. lábjegyzet, visszahivatkozással a 62–63. lábjegyzetekre (168–169.)

[38] RGZ 64, 266, 268; BGH Betrieb 1971, 105. Hivatkozik rájuk: Goltz, *i. m.*, 172., 83. lábjegyzet.

[39] Flume, 1962, 449.; Enneccerus – Nipperdey, 1960, 1033.; Larenz, 1989, 375.; Soergel – Siebert – Hefermehl, 1967, a 119. §-hoz fűzött elemzések; Staudinger – Coing: *Kommentar zum BGB*, a 119. §-hoz fűzött kommentárok. Hivatkozik rájuk: Goltz, *i. m.*, 172., 84. lábjegyzet.

[40] Hivatkozik rá: Goltz, *i. m.*, 172.

1. A szerződés tartalmának jelentésében való tévedés (*Bedeutungsirrtum*)

A szerződés tartalmának jelentésében való tévedés esetén a fél tartalmi tévedése abban rejlik, hogy nyilatkozatának jelentését tévesen értelmezi. Annak ellenére, hogy a szerződés tartalmának jelentésében való tévedés^[41] elvileg gyakran előfordulhatna, a német bírósági joggyakorlatban csak egyetlen ilyen eset ismeretes, az ún. *Haakjöringsköd*-ügy.[42] Az eset szerint a felek mindegyike ugyanazon tévedésben volt, mely tévedést az okozta, hogy a norvég „*Haakjöringsköd*” szót, amely a valóságban cápahúst jelent, helytelenül bálnahúsként fordították. A bíróság a tényállást egyik félnek sem felróható *falsa demonstratio*-nak minősítette és megállapította, hogy az adásvételi szerződés a bálnahúsra vonatkozóan érvényesen létrejött, melynek teljesítéséért az eladót szavatosság terheli.

2. A szerződés jogcímében, alanyában és tárgyában való tévedés

A mai német jogirodalom^[43] az ügyletben, a személyben, ill. a szerződés tárgyában való tévedést a tartalmi tévedés (*Irrtum über den Erklärungsinhalt*) körébe tartozónak veszi. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az *error in persona* és az *error in corpore* kategóriáit közös néven identitás-tévedésként (*Identitätsirrtum*) is aposztrofálják, ti., hogy a tévedés a személy, ill. a tárgy azonosságára vonatkozik.

a) A szerződés jogcímében való tévedés (*error in negotio*)

Az *error in negotio*-ra a Lange-Köhler-féle kommentárban találunk egy elméleti példát,^[44] mely szerint A nevű kereskedő N nevezetű unokaöccsének egy rádiót ajánl megvételre, az alábbi szavakkal: „Még ezt is megkaphatod.”^[45] N abban a téves hiszemben fogadta el azt, hogy a rádió ajándék, valójában azonban a felek között adásvételi szerződés jött létre.

b) A személyben való tévedés (*error in persona*)

A személyben való tévedés jogirodalmi iskolapéldája^[46] az az eset, amikor a fél az általa ismert A-nak jutalmat ad azért, mert tévesen azt hiszi, hogy ő találta

[41] A *Bedeutungsirrtum* kérdéskörével Säcker is foglalkozott, és – Goltz-hoz hasonlóan – megállapította, hogy a BGB hatályba lépése óta kevés olyan jogeset merült fel a gyakorlatban, amely a szerződés tartalmának jelentésében való tévedést érintené. Vö. Säcker, *i. m.*, 333–338.

[42] RGZ 99, 147. Vö. *Münchener Kommentar*, 1993, 925., ill. Goltz, *i. m.*, 172., ill. uo. 85. lábjegyzet.

[43] Így pl. a latin elnevezést használva: Soergel – Siebert – Hefermehl, *i. m.*, a 119. §-hoz fűzött kommentárok; Lange – Köhler, 1980, 413.; a német nyelvű fordítással használva pedig: Erman – Brox, 1984, a 119. §-hoz fűzött kommentárok; hivatkozik rájuk: Säcker, *i. m.*, 339., 3. lábjegyzet.

[44] Lange – Köhler, *i. m.*, 413., hivatkozik rá: Säcker, *i. m.*, 340., 4. lábjegyzet.

[45] „*Das kannst du noch haben.*”, idézi: Säcker, *i. m.*, 340.

[46] Ld. Goltz, *i. m.*, 174.

meg a tárcáját. Ekkor – a nyilatkozó fél szubjektív oldaláról nézve – ugyanarra az értelmezési eredményre jutunk, ahogyan azt kívülálló, objektív szemmel néznénk: a fél A-t kívánta megjutalmazni.

Az *error in persona*-ra a kötelmi jog terén a joggyakorlat csak egy jogesetet^[47] ismer, abban a fél egy banknak olyan téves átutalási megbízást adott, amelyen rossz címzett szerepelt.

Egy öröklési jogi tárgyú ügyben a BGH hozott határozatot^[48] 1981-ben, melyben a bíróságnak egy olyan végrendelet kellett értelmeznie, melyben az örökhagyó úgy rendelkezett, hogy ne a felesége örököljön utána, minden egyéb vonatkozásban azonban a törvényes öröklés szabályait kívánta érvényesíteni. Az eldöntendő kérdés az volt, hogy az örökhagyó a végrendelet szóhasználatával vajon örökössé kívánta-e tenni édesanyját és annak féltestvérét vagy pedig a saját, nem vér szerinti lányát akarta a hagyatékhoz juttatni. A BGH úgy döntött, hogy az örökhagyó végrendeleti nyilatkozata nem minősül örökösnevezésnek, hanem csak utalás a törvényes szabályozásra, melynek értelmében a nem vér szerinti lány örökli a hagyatékot. Az örökösnevezéshez a német jogban – hasonlóan a magyar jog rendelkezéseéhez – szükséges egy meghatározott személynek az örökössé tétele, amennyiben ilyen nincsen, akkor a törvényes öröklés szabályai érvényesülnek. Az esetből megállapítható, hogy szabályos örökösnevezés – konkrét személy örökössé tételének hiánya miatt – nem történt, azonban a feleség öröklésből való kizárása megvalósult. (Természetesen a német jog szerint sem szükséges az örökösnevezéshez a személy név szerinti megjelölése, hanem lehetséges az olyan egyértelmű utalással is, mely alapján kétséget kizárólag megállapítható, hogy az kire vonatkozik, mint pl. édesapám, nagyobbik fiam stb.)

c) A szerződés tárgyában való tévedés (*error in corpore*)

Az *error in corpore* körében Titze^[49] irodalmi példája szolgál alapesetül: A a *Nixe* nevű versenylovát eladásra kínálja B-nek. B tévesen azt hiszi, hogy ez a ló többszörös versenygyőztes, és ennek alapján az ajánlatot el is fogadja. A valóságban az A által kínált versenyló egy ismeretlen, versenyt még soha nem nyert állat volt. Mivel A a *Nixe* nevű lovat meg is mutatta B-nek, ezért utóbbi téves feltevése tulajdonságban való tévedésnek (*Eigenschaftsirrthum*) fog minősülni.

Más lenne az eset megítélése, ha B az állatot sohasem látta volna, mert akkor más lóra gondolt volna, mint amelyet a *Nixe* név alatt megjelölt, tévedése ekkor tárgyban való tévedés lenne. A két tévedésbeli kategória egymástól való elválasztásnak jogi jelentősége is van, mert míg a tulajdonságbeli tévedés mint indokban való tévedés irreleváns, addig a tárgyban való tévedés mint tartalmi tévedés jogi jelentőséggel bír.

[47] OLG Karlsruhe, JW 1938, 662. Hivatkozik rá: Goltz, *i. m.*, 174., 94. lábjegyzet.

[48] NJW 1981, 1736., hivatkozik rá: Säcker, *i. m.*, 354., 1. lábjegyzet.

[49] Titze, 1940, 81., hivatkozik rá: Goltz, *i. m.*, 175., 97. lábjegyzet; Larenz, *i. m.*, 373., 29. lábjegyzet.

A tárgyban való tévedés esetét az alábbi példa^[50] is illusztrálja: valaki elad egy képet, amely a dolgozósobájában, a kanapé felett lóg. Tudomása szerint ez a festmény A nevű festőtől származik, azonban a takarítólány a kép helyére egy másik képet függesztett fel. Az eladó egy teljesen más képet ad el, mint amelyet valójában értékesíteni kívánt, és a vevő is más képet vesz, mivel az eladó dolgozósobájában, a kanapé felett függő képet vásárolja ugyan meg, ez azonban nem azonos A nevű mester képével.

Az Enneccerus-Nipperdey-féle kommentár^[51] említi egy esetet, melyben az eladó a Plútó nevezetű lovát kívánta értékesíteni abban a téves hiszemben, hogy Plútó az istállóban áll. Azt mondta a vevőnek, hogy „eladom neked azt a lovat, amelyik az istállóban áll”. Az istállóban lévő ló azonban nem Plútó volt, ezért a fél értékesítési szándéka – amely csak Plútó eladására vonatkozott – nem realizálódott.^[52] Az eladó nyilatkozata egyértelmű, ő azt a lovat kívánta értékesíteni, amelyik az istállóban állt, nem arról van tehát szó, hogy helytelenül fejezte ki magát.^[53]

IV. ASZERZŐDÉSES NYILATKOZATBAN VALÓ TÉVEDÉS (ERKLÄRUNGSIRRTUM VAGY IRRTUM IN DER ERKLÄRUNGSHANDLUNG)

A tévedés ezen fajtájánál a fél akaratának kinyilvánítása során van tévedésben, és olyan nyilatkozatot tesz, amelyet egyáltalán nem akart. A BGB 119. § (1) bek. második fordulata szerinti esetről van itt szó, amikor a fél ilyen tartalommal egyáltalán nem kívánt nyilatkozatot tenni.^[54] Az *Erklärungsirrtum*-ot szokták eltévesztésnek (*Irrung*) is nevezni, ideértve az elszólások (*Versprechens*), elírások (*Verschreibens*) és elhibázások, melléfogások (*Vergreifens*) eseteit is.^[55]

Säcker^[56] rámutat arra, hogy a BGB hatálybalépése óta rendkívül kevés olyan gyakorlati eset merült fel a bírói judikatúrában, amely a tévedés ezen fajtájával lenne összefüggésben. A szerző szerint ennek részben az az oka, hogy ezekben az esetekben a tévedés kockázatát általában a tévedő félnek kell viselnie, így saját tévedésére rendszerint nem hivatkozhat.^[57] Az eltévesztés (*Irrung*) fogalmát még manapság is a fél téves elképzeléseként vagy a cselekvési akarat hiányaként definiálják, holott ezekben az esetekben a tévedő által kinyilvání-

[50] Goltz, *i. m.*, 175.

[51] Enneccerus – Nipperdey, *i. m.*, 1038., hivatkozik rá: Säcker, *i. m.*, 351., 26. lábjegyzet.

[52] Säcker szerint Nipperdey túlságosan is leegyszerűsítette a kérdést, ugyanis első lépésként azt kell vizsgálni, hogy az eladó mit nyilatkozott, és csak utána elemzendő annak a kérdése, hogy a nyilatkozó fél ezt valóban akarta-e vagy sem. (Säcker, *i. m.*, 350–351.)

[53] Ugyanakkor Säcker is egyetért azzal, hogy az eladó tévedésben van, mert amit ténylegesen értékesíteni kívánt és kinyilatkoztatott, az alatt más dolgot értett, mint a vevő. (Säcker, *i. m.*, 351.)

[54] Vö. Brox, *i. m.*, 170–171.

[55] Vö. Köhler, *i. m.*, 131.

[56] Säcker, *i. m.*, 333–338.

[57] Säcker, *i. m.*, 334.

tott cselekvés nem hibás.^[58] Az emberi cselekedetek közül az írás, a beszéd, ill. a tapintás gyakorlatilag olyan kvázi-automatikus cselekedetek, amelyek különösebb előzetes akaratelhatározást nem igényelnek.^[59] Az eltévesztésnél arról van szó, hogy az automatikus, szinte akarat nélküli magatartásba hiba csúszik, nem is lehet szoros értelemben véve az akarat hibájáról beszélni, mert ilyenkor szinte akaratlanul, tudattalanul cselekszik az ember. Pininski szerint az eltévesztés esetén nem lehet azt mondani, hogy ne lett volna a félnek akarata, még akkor sem, hogyha az általa megvalósított magatartást nem akarta.^[60] Eltévesztés esetén a fél cselekedete nincs összhangban akaratával.

A nyilatkozási tévedéshez tartozik az ún. „*Übermittlungsirrtum*” is,^[61] melynek lényegét a BGB 120. §-a akként szabályozza, hogy amennyiben az akaratnyilatkozatot a fél közvetítő (pl. posta vagy küldönc) útján juttatja el a címzethez, és a közlés, kézbesítés hibás lesz, akkor a tévedésre vonatkozó szabályok szerint megtámadható a nyilatkozat. A tévedés ezen esetében a közvetítő fals módon továbbítja a fél valós ügyleti akaratát, így gyakorlatilag az ügy urának érdekében nem álló nyilatkozatot tesz a fél nevében. Fontos kiemelni, hogy itt nem képviselétről van szó, hanem a fél szerződéses nyilatkozatának technikai jellegű, közvetítő alkalmazásával történő továbbításáról.^[62] Megvalósulhat a tévedés ezen válfaja úgy is, hogy a nyilatkozat helyes tartalommal kerül továbbításra, azonban nem a megfelelő címzethez.^[63]

Rüthers úgy véli, hogy a nyilatkozási tévedéshez tartozik a tévedés ezen fajtája, mert gyakorlatilag – hasonlóan a BGB 119. § (1) bek. második fordulatához – a fél itt sem kívánt olyan nyilatkozatot tenni, mint amilyen tartalmút a közvetítő továbbított a címzett felé.^[64]

A BGB 120. § csak akkor alkalmazható, ha a szerződéses nyilatkozat a címzethez nem a feladó által kinyilvánítva kerül oda, hanem egy másik személy vagy szerv hibás reprodukciója eredményeképpen.^[65] Így pl. a telefonon a fél által személyesen közölt nyilatkozat nem minősül közvetítő útján tett nyilatkozatnak, mert a közlés nem reprodukció eredménye.

Amennyiben a fél nyilatkozatát helyesen fejezte ki és ezt a címzett közvetítője (teljesítési segédje) helytelen tartalommal továbbítja, akkor szintén nem alkalmazható a 120. §.^[66] Ebben az esetben ugyanis a címzett felel az általa igénybe vett személyek magatartásáért, ő viseli annak kockázatát, hogy az eredetileg helyesen kifejezett nyilatkozat esetlegesen téves tartalommal jut el hozzá. Az elferdített nyilatkozat

[58] Vö. Säcker, *i. m.*, 335.

[59] Uo.

[60] Vö. Pininski, 1888., 381–388., hivatkozik rá: Säcker, *i. m.*, 336–337., ill. 336., 13. lábjegyzet.

[61] Vö. Rüthers, *i. m.*, 193.

[62] Uo.

[63] Vö. Köhler, *i. m.*, 135.

[64] Rüthers, *i. m.*, 193.

[65] Vö. Larenz, *i. m.*, 377.

[66] Uo.

tévedés alapján történő megtámadására vonatkozó szabályok nem irányadók abban az esetben sem, ha a továbbítás csak látszólagos (*scheinbar*) volt.^[67] Ez akkor valósul meg, ha a fél szóban teszi nyilatkozatát egy másik személynek, anélkül, hogy azt szeretné, a másik továbbítsa ezt a címzetnek.

Ha a közvetítő szándékosan változtatja meg a nyilatkozat tartalmát, akkor a BGB 120. § ugyancsak nem nyerhet alkalmazást.^[68] Ebből következően csak akkor lehet megtámadni a tévesen továbbított nyilatkozatot, ha a közvetítő személy annak tartalmát gondatlanságból vagy nagyfokú feledékenységből változtatja meg teljesen.

V. AZ INDOKBAN VALÓ TÉVEDÉS (MOTIVIRRTUM), ILL. A TULAJDONSÁGBAN VALÓ TÉVEDÉS (EIGENSCHAFTSIRRTUM)

Míg a nyilatkozati tévedés (*Erklärungsirrtum*) esetén a fél mást nyilatkozik, mint amit akart, addig az indokban való tévedés (*Motivirrtum*) esetében a tévedés olyan körülményre vonatkozik, amely a fél akaratképzése során az akaratelhatározásában szerepet játszott.^[69] A *Motivirrtum* a fél helytelen elképzelését jelenti valamely olyan körülményre vonatkozóan, amely az akaratelhatározásában szerepet játszott. Ha a fél ismerte volna a valós tényeket, akkor más tartalmú nyilatkozatot tett volna.^[70]

Az indokban való tévedést a BGB Első Szövegtervezete akként szabályozta, hogy az a jogügylet érvényessége szempontjából általában irreleváns. A BGB hatályos szövege kifejezetten nem rendelkezik az indokban való tévedés kérdéséről, azonban az arra vonatkozó szabályozást mind a 119. § (1) bekezdéséből, mind pedig a 119. § (2) bekezdéséből le lehet vezetni. A *Motivirrtum* a mai német jog szerint is általában véve irreleváns, hacsak nem minősül tulajdonságban való tévedésnek.^[71]

Az indokban való tévedés részének tekinti mind a német jogi dogmatika,^[72] mind pedig a svájci jogelmélet a tulajdonságban való tévedést (*Eigenschaftsirrtum*). Az *Eigenschaftsirrtum* kérdéskörét a BGB 119. § (2) bekezdése szabályozza. Megjegyzendő, hogy az Első Szövegtervezetben a tulajdonságban való tévedés nem nyert rendezést, azért, mert az indokban való tévedés általában irrelevánsnak minősült. Ezzel az Első Törvényelőkészítő Bizottság gyakorlatilag Zitelmann nézetét fogadta el, mely szerint az indokban való tévedés esetén a tévedő fél valós szerződéses akarattal bír, azt megfelelően ki is fejezi, éppen ezért irreleváns, hogy esetlegesen milyen téves indító okok alakították ki tényleges akaratelhatározását.

[67] Larenz, *i. m.*, 377.

[68] Uo.

[69] Larenz, *i. m.*, 378.

[70] Uo.

[71] Uo.

[72] Így pl. Goltz, *i. m.*, 183.

A Második Törvényelőkészítő Bizottság felülemelkedett a Zitelmann-féle állásponton, és az indokban való tévedés részeként^[73] szabályozta a BGB 119. § (2) bekezdésében a tulajdonságban való tévedést.

A tulajdonságban való tévedés csak akkor eredményezheti a szerződés érvénytelenségét, ha egyrészről valamely személy vagy dolog tulajdonságára vonatkozik, másrészről pedig ha a tévedés a személy vagy a dolog olyan lényeges tulajdonságára vonatkozik, amelyet a forgalom is lényegesnek tart.^[74] A két feltétel konjunktív, tehát mindegyik fennállta szükséges ahhoz, hogy érdemben lehessen a tévedés ezen fajtájára hivatkozni. A BGB 119.§ (2) bek. a tartalmi tévedésre vonatkozó szabályok szerint nyújt lehetőséget a tulajdonságban való tévedés miatti megtámadásra, azaz a 119. § (1) bek.-t hívja fel az ilyen esetek megítélésére. Ebből nem következik az, hogy az *Eigenschaftsirrtum* tartalmi tévedés lenne, de lehet az is, ha a fél a szerződéses tárgyat egyedül azon kérdéses tulajdonságok alapján írja körül, amelyekben tévedett.^[75] Ebben az esetben ugyanis a fél más szerződéses tárgyra gondol, mint amelyet a nyilatkozatában meghatároz, és így az akarata és nyilatkozata között ellentét van, amely tartalmi tévedéshez vezet. Ez az eset azonban ritkán fordulhat elő,^[76] ugyanis a forgalom a dolgokat nem a tulajdonságaik alapján különbözteti meg egymástól, hanem az elnevezésük és egyéb más ismertetőjegyeik alapján.

A joggyakorlat a tulajdonságban való tévedés szempontjából dolog alatt nem a BGB 90. §-ban meghatározott testi tárgyat érti, hanem azt tágabb értelemben használja és egyezőnek tartja a szerződés tárgyával („*Geschäftsgegenstand*”).^[77] Ebből következően dolognak minősülhet a testi léttel nem bíró tárgy is, pl. egy üzlet, jog stb.

Felmerül a kérdés, hogy mi minősül a jog szerint egyáltalán tulajdonságnak. A német joggyakorlat szerint tulajdonságnak tekintendő személy esetében annak életkora, neme, szakmai tudása, és képessége, dolognál pedig annak terjedelme, minősége, színe, illata, kémiai összetevői stb. Minden olyan körülmény tulajdonságnak minősül, amely a forgalom szempontjából a fél értékelését befolyásolja, ill. a dolog használhatóságát vagy a személy tulajdonságait érinti.^[78]

A dolog tulajdonságában való tévedés csak akkor lesz megtámadási ok, ha a forgalom szempontjából a tévedés lényegesnek minősül. Az adott dolog tulajdonsága akkor lényeges a forgalom számára, ha az adott ügylettípus gazdasági

[73] A végleges BGB-szöveg alkotói szerint a tulajdonságban való tévedés a szerződés talmában való tévedés esetkörébe tartozik. Goltz azzal indokolta a dogmatikailag helytelen álláspont kialakulását, hogy a BGB alkotóinak nem volt világos dogmatikai koncepciójuk a tulajdonságban való tévedés fogalmáról, rendszertani helyéről. (Goltz, *i. m.*, 185.)

[74] Vö. BGB 119. § (2) bekezdés.

[75] Vö. Larenz, *i. m.*, 379.

[76] Uo.

[77] Vö. Larenz, *i. m.*, 384.

[78] Larenz, *i. m.*, 382.

célja szerint az. Így pl. a fél hitelképessége hitelszerződéseknél lényeges tulajdonság, készpénzes ügyletek esetében viszont nem.^[79]

VI. EGYÉB TÉVEDÉSI KATEGÓRIÁK: JOGBAN VALÓ TÉVEDÉS (*RECHTSIRRTUM*), SZÁMÍTÁSI HIBA (*KALKULATIONSIRRTUM*)

1. A jogban való tévedés (*Rechtsirrtum*)

A jogban való tévedés (*Rechtsirrtum*) esetén a fél az általa kötött ügylet jogi természetében téved, általában azért, mert nincs tisztában meghatározott jogfogalmakkal.^[80] Ilyenkor a fél mást nyilatkozik, mint amit akar, ezért tévedése a nyilatkozat tartalmában való tévedés körében bírálendő el, a BGB 119. § (1) bek. első fordulata szerint.

A jogban való tévedés speciális válfaja a jogkövetkezményekben való tévedés (*Rechtsfolgenirrtum*), ebben az esetben a fél az általa kötött ügylet jogkövetkezményeiben, joghatásaiban téved.^[81] Rüthers a jogkövetkezményekben való tévedést két alapesetre osztja fel. Az első szerint a fél teljesen más értelmet tulajdonít az ügylet joghatásainak, mint amellyel az ténylegesen jár, és a jogkövetkezményeket a felek beépítik a szerződésbe.^[82] A második értelmében az ügylet olyan jogkövetkezményeiben téved a fél, amelyet a törvény fűz a szerződés megkötéséhez, ilyenkor az ügyleti nyilatkozat nem lesz megtámadható, ugyanis a törvény által meghatározott jogkövetkezmény független a fél akaratától, az a jogrenden alapul.^[83] Utóbbi esetben gyakorlatilag egy lényegtelen indokban való tévedésről van szó.^[84] A két tévedési típus közötti különbségtételt kiválóan érzékelteti Larenz^[85] az alábbi példákban:

- A vendéglős az üzletét annak tartozékaival együtt értékesíti, abban a feltételezésben, hogy a tartozék csak az ingatlannal tartósan egybeépített dolgokat jelenti, mint pl. a faliszekrény és a konyhai berendezések, és nem tartoznak a fogalmi körébe a többi ingó dolgok. Ebben az esetben a fél nyilatkozata tartalmában téved, mert mást nyilatkozik, mint amit akar, és ilyenkor a nyilatkozata a tartalmi tévedés szabályai szerint megtámadható lesz.
- Az eladó azt hiszi, hogy amennyiben kizárja a vétel során a szerződés tárgyát képező dolog tekintetében annak hibáiért való felelősségét, akkor mentesül

[79] Larenz, *i. m.*, 383.

[80] Vö. Rüthers, *i. m.*, 201.

[81] Vö. Rüthers, *i. m.*, 202.

[82] Ebben az esetben a BGB 119. § (1) bek. első fordulata szerint támadható meg az ügylet, tartalmi tévedésre történő hivatkozással. (Rüthers, *i. m.*, 202.)

[83] Rüthers, *i. m.*, 202.

[84] Vö. Brox, *i. m.*, 176.

[85] Larenz, *i. m.*, 376.

a kellékszavatossági igények alól. Ez egy olyan tévedése a félnek, amely – mint lényegtelen indokban való tévedés – figyelembe nem veendő, ugyanis a fél kellékszavatossági kötelezettsége nem a szerződésből, hanem a törvény rendelkezéseiből fakad, és ezt nem lehet érvényesen szerződéssel kizárni.

2. A számítási hiba (*Kalkulationsirrtum*)

Számítási hibáról (*Kalkulationsirrtum*) beszélünk akkor, amikor a fél a szerződéses tárgy mennyiségében, kiterjedésében, súlyában vagy beszerzési árában téved, vagy azért, mert rosszul számol, vagy pedig azért, mert a számítása alapjául helytelen tényeket vesz figyelembe.^[86]

A számítási hibának több válfaja van:^[87]

- egy- vagy többoldalú számítási hiba;
- rejtett számítási hiba;
- nyílt számítási hiba.

Rejtett számítási hiba akkor áll fenn, ha a nyilatkozó egy meghatározott összeget jelöl meg a szerződéses tárgyalások, ill. az ügylet megkötése során és ez a szám helytelen, mert a fél elszámolta magát. Ebben az esetben a tévedés nagy hasonlóságot mutat az elszólásokkal, elírásokkal, azaz a nyilatkozási tévedés fajtáival. Egy lényeges különbség azonban van a két tévedési fajta között, a számítási hibánál ugyanis a tévedés nem az ügyleti akarat kinyilatkoztatása során keletkezik, hanem az már korábban, az összeg meghatározása során felmerült.^[88] Rejtett számítási hiba a téves ármegjelölés is, mely hibás akaratképzés eredménye,^[89] a fél tehát azt nyilatkozza, amit kívánt. Ebből következően a BGB 119. § (1) bek. jelen esetre nem lesz alkalmazható, hiszen nincs diszkrepancia akarat és nyilatkozat között, a fél tévedése lényegtelen indokban való tévedés lesz.^[90]

Előfordulhat az is, hogy a fél számszakilag helyesen számolta ki az összeget, azonban a számítása alapjául szolgáló körülményekben tévedett.^[91] Ez olyan rejtett számítási hiba, amely osztja az előző eset jogi sorsát, tehát irreleváns indokban való tévedésnek fog minősülni.

Akkor beszélhetünk nyílt számítási hibáról, ha a számítás alapjául szolgáló körülmények feltárásában a szerződés megkötése során a másik fél is részt vett.^[92] A bírói gyakorlat ilyenkor azt az álláspontot követi, hogy a kalkuláció alapját képező

[86] Vö. Köhler, *i. m.*, 136., ill. Larenz, *i. m.*, 374.

[87] Vö. Rüthers, *i. m.*, 196–197.

[88] Vö. Rüthers, *i. m.*, 197.

[89] „Der 'falsche' Preis ist das Ergebnis einer fehlerhaften Willensbildung.” (Rüthers, *i. m.*, 197.)

[90] Vö. Rüthers, *i. m.*, 197.

[91] Uo.

[92] Uo.

körülmények a nyilatkozat tartalmát képezik, és ezért a tartalmi tévedésre vonatkozó szabályok szerint a szerződés a BGB 119. § (1) bek. első fordulata alapján megtámadható. Ezt a gyakorlatot többen^[93] kritizálták, arra való hivatkozással, hogy ebben az esetben sincs eltérés a szerződéses akarat és a nyilatkozat között, így elméletileg nem lenne megengedhető a BGB 119. § (1) bek. alkalmazása. Larenz azzal érvel, hogy a szerződéses tárgyalások során felmerülő összes körülmény nem képezi automatikusan a szerződés tartalmát, abba csak a tárgyalások végeredményeképpen kialakuló végső ár tartozik bele.^[94] A bíróságok azért döntöttek úgy, hogy a *Kalkulationsirrtrum* ezen válfaja esetén eredményes lehet a tévedésre való hivatkozás, mert a nyilatkozó valós akaratát a címzett fél is felismerte, sőt, el is fogadta. Ráadásul, a számítási hiba itt nem úgy keletkezik, hogy a vevő alapul vesz egy meghatározott vételárat, hanem az ármeghatározás gyakran bonyolult kalkuláció eredményeképpen alakul ki, amelynek alapját képező körülményeket a vevő nem köteles ellenőrizni.^[95]

Nyílt számítási hiba esetén, ha a *Kalkulationsirrtrum*-ra a címzett hivatkozik, akkor *culpa in contrahendo*-val tartozik a fél felé, mivel annak téves nyilatkozata a címzett közlése miatt keletkezett.^[96]

VII. A TÉVEDÉS NÉMET BÍRÓI GYAKORLATA

1. A nyilatkozat tartalmában való tévedés (Inhaltsirrtrum) és annak speciális fajtái a német bírói gyakorlatban

A tartalmi tévedés körébe tartozik az ún. közlési tévedés (*Verlautbarungsirtrum*), amikor is a fél nyilatkozatát olyan téves feltételezésre alapítja, amelynek értelmében nyilatkozata mást fog jelenteni, mint amelyet ő gondolt róla.^[97] A tévedés ezen válfaja főleg akkor fordulhat elő, ha a szerződéses ellenszolgáltatást tömeg, súly ill. pénznem szerint határozzák meg, ill. speciálisan akkor is, amikor a felek olyan idegen nyelvet vagy szaknyelvet használnak, amelyben valamelyikük nem járatos.^[98] A szaknyelvhez hozzátartozik a jogi nyelv is, így pl. közlési tévedés valósul meg akkor, amikor valaki a törvényes öröklés fogalmát illetően téves feltevésben van,^[99] vagy pl. ha a fél a „felmondás átvétele” („*Kündigung annehmen*”) kifejezést helytelenül értelmezi.^[100] Lényegtelenek minősült azon-

[93] Pl. Larenz, *i. m.*, 374.

[94] Vö. Larenz, *i. m.*, 374–375. Larenz szerint elképzelhető olyan eset is, amikor a *Kalkulationsirrtrum* eredményeképpen nem is jön létre szerződés a felek között.

[95] Vö. Rüthers, *i. m.*, 198.

[96] Vö. Brox, *i. m.*, 177.

[97] Vö. Staudinger, 1980, III. 17.

[98] Uo.

[99] RGZ 70, 391, 394, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, III. 17.

[100] LAG Frankfurt Betrieb 1966, 194., hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, III. 17.

ban az, amikor a nyilatkozat címzettje egy orvosi igazoláson lévő idegen nyelvű szakkifejezés helyes tartalmát nem értette meg.^[101]

A német bírói gyakorlatban különösen sok problémát okoztak a külföldi munkavállalók azon esetei, amikor a külföldiek a német nyelv nem megfelelő tudására hivatkozva támadták meg a szerződéseket. Egy adott esetben^[102] a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy ha a külföldi személy egyáltalán nem rendelkezik német nyelvtudással, akkor a szerződéses akaratnyilatkozatát tévedés alapján nem támadhatja meg, mert az akaratnyilatkozata teljes mértékben hiányzik. Amennyiben a külföldi tudja, hogy akaratnyilatkozatot tesz, azonban pl. – ahogyan az egyik ügyben^[103] történt – félreérti a „kiegyenlítő számla” („*Ausgleichsquittung*”) kifejezés fogalmát és azt tévesen a neki járó munkabérhátraléknak hiszi, akkor igazi közlési tévedésről beszélhetünk.

Az *Inhaltsirrtum* további előfordulási esetei részben a klasszikus *error in negotio* – *error in corpore* – *error in persona* tévedési esetekhez kötődnek.

Error in negotio valósul meg pl. akkor, amikor a fél azt hiszi, hogy nyilatkozatával kezességet vállal, azonban valójában egyenes adós lesz.^[104] Abban az esetben, ha a fél úgy véli, hogy ajándékot kap, azonban a valóságban a másik fél ténylegesen kölcsönre gondol, akkor a felek között disszenzus keletkezik.^[105]

Az *error in corpore* iskolapéldája az az eset, amikor valaki eladja az istállóban álló lovat, azt feltételezván, hogy ott az „A” nevű ló áll, miközben a valóságban a „B” volt ott.^[106]

Elképzelhető az is, hogy a fél a másik személy identitásában téved, mert tévesen azonosítja őt mással.^[107]

Tartalmi tévedésnek minősül az az eset is, amikor valaki úgy ír alá egy okiratot, hogy meghatározott, de téves elképzelése van annak tartalmáról.^[108] Itt problémás lehet az, miként tudja a fél bizonyítani, hogy miért értelmezte másként az általa aláírt dokumentumot, mint amelyről az szólt. Általában ez csak akkor lehetséges, ha az okirat megszerkesztését megelőzően a felek tárgyaltak annak tartalmáról és ezt külön igazolni lehet (pl. tanúkkal).

Előfordult olyan is,^[109] amikor a fél közjegyzői okiratot támadott meg sikerrel, ugyanis a közjegyző által az okirat tartalmában tett klauzulát – annak felolvasása során – félrehallotta.

[101] BAG NJW 1956, 1124., hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, III. 17.

[102] LAG Baden-Württemberg Betrieb, 245., hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, III. 18.

[103] LAG Baden-Württemberg BB 1966, 860, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, III. 18.

[104] A példát ld. Staudinger, *i. m.*, III. 19.

[105] Uo.

[106] A példát ld. Staudinger, *i. m.*, III. 20.

[107] OLG Karlsruhe JW 1938, 662., hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, III. 20.

[108] LAG Baden-Württemberg BB 1966., 860; RGZ 77, 309, 312; RGZ 88, 278, 283. Hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, III. 23.

[109] BGH NJW 1978, 1480., hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, III. 23.

Nem hivatkozhat tévedésre a fél, amennyiben valamely általános szerződési feltételt úgy fogad el, hogy nem olvassa azt el, vagy nincs tekintettel annak tartalmára.

A számítási hibák (*Kalkulationsirrtum* vagy *Berechnungsirrtum*) is vezethetnek tartalmi tévedéshez. Akkor van ez így, ha a számolás eredményeképpen kikalkulált összeg a szerződés részévé válik, és a másik fél ismerte a kalkuláció alapját.^[110] A német bírói joggyakorlat elismerte a szerződés megtámadhatóságának lehetőségét az olyan tartalmi tévedés miatt, amikor a vételárat egy tévesen kikötött piaci árra való hivatkozással határozták meg,^[111] úgyszintén akkor, amikor azt helytelen devizaárfolyam figyelembe vételével kötötték ki.^[112] Amennyiben a számítási hibát nem külső körülmények okozzák, hanem a fél számolt helytelenül, akkor a szerződés érvényes marad, még abban az esetben is,^[113] ha a másik fél ismerte vagy fel kellett volna, hogy ismerje a számítás helytelenségét. Ilyenkor lényegtelen indokbeli tévedésről van szó.

2. A nyilatkozatban való tévedés (*Erklärungsirrtum*) bírói joggyakorlata

Ahogy már korábban utaltam rá, az *Erklärungsirrtum*-nak nagyon csekély a bírói joggyakorlata, szinte nincs is. A nyilatkozási tévedésbe elsősorban az elírások, elszólások ill. elvétések tartoznak, amelyeket közös néven automatikus, mechanikus hibának (*Maschinenfehler*)^[114] lehet nevezni. Az elszólások esetében akkor beszélhetünk *Erklärungsirrtum*-ról, ha a fél automatikusan tesz olyan tartalmú nyilatkozatot, amelyet egyáltalán nem kívánt tenni.

A nyilatkozási tévedések körébe tartoznak az ún. blanketta-nyilatkozatok (*Blanketterklärungen*),^[115] amennyiben valaki a kitöltetlen okiratot előre aláírja és annak tartalmát egy másik személy utóbb tévesen állítja ki.^[116]

3. Az indokban való tévedés (*Motivirrtum*) bírói joggyakorlata

Az indokban való tévedés alapvetően figyelembe nem veendő,^[117] a szerződés érvényességére hatással nem bír. Még akkor is igaz ez a megállapítás, ha a nyilatkozat címzettje a fél ügyletkötésének valós indokát felismerte, ill. ha mindkét fél tévedett az ügylet indokában.

[110] Egyéb esetekben a számítási hiba indokban való tévedést eredményezhet.

[111] RGZ 101, 51, 53; RGZ 116, 15, 17, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, III. 27.

[112] RGZ 105, 406, 407, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, III. 27.

[113] RG JW 1925, 1633; RG JW 1927, 1362; HRR 1931, Nr 1211, 1212. Hivatkozik rájuk: Staudinger, *i. m.*, III. 29.

[114] Vö. Staudinger, *i. m.*, II. 11.

[115] Staudinger, *i. m.*, II. 15.

[116] Vö. RGZ 138, 265, 269; BGHZ 40, 65, 68; BGHZ 40, 297, 304; BGH WM 1973, 750. Hivatkozik rájuk: Staudinger, *i. m.*, II. 15.

[117] „...Motivirrtum grundsätzlich unbeachtlich”, (Staudinger, *i. m.*, VI. 69.)

A szerződéses tulajdonságban való tévedés (*Eigenschaftsirrtum*) minősülhet indokban való tévedésnek, feltéve, ha az adott tulajdonságot a forgalom lényegesnek minősíti (*Verkehrswesentlich*)^[118] és a félnek a szerződéses tulajdonságra vonatkozó elképzelése kifejezetten ki is lett nyilatkoztatva. Ebből következően a forgalom által lényegesnek minősített tulajdonságban való tévedés egyben a szerződésben meghatározott tulajdonságban való tévedésként jelentkezik.^[119]

A bírói gyakorlat dolgozta ki azt, hogy valamely szerződéses dolognak, ill. a másik szerződő fél személyének a tulajdonsága mikor minősül a kereskedelmi forgalom szempontjából lényegesnek. A német judikatúra szerint lényeges a kereskedelmi forgalom tekintetében a másik fél személyének tulajdonsága az alábbi esetekben:

- A személy kora pl. a biztosítási szerződéseknél lényeges tulajdonságnak minősülhet.^[120] Ugyanakkor született olyan eseti döntés is, amely egy 48 éves balett-táncosnő korát nem tartotta lényegesnek a forgalom szempontjából.^[121] A személy kiskorúsága lényeges körülmény lehet, ill. az is, ha ügyleti képessége korlátozott, pl. abban az esetben, amikor a fél úgy köt haszonbérleti szerződést, hogy gondnokság alá helyezték iszákosság miatt.^[122]
- A fél egészségügyi állapota – főként a szolgálati szerződéseknél – lényeges tulajdonságnak minősülhet, amennyiben ez az egészségügyi probléma a foglalkoztatását akadályozza. A bírói joggyakorlat egy adott ügyben^[123] a fél lassanként fellépő idegbetegségét nem minősítette lényeges tulajdonságnak, és ugyanilyen tartalmú döntés született abban az esetben,^[124] ahol a személy epilepsziában szenvedett. A munkavállaló terhesége lényeges körülménynek fog minősülni akkor, ha ez a munkavégzését akadályozza.^[125]
- Az általános teljesítőképesség akkor lehet lényeges tulajdonság a forgalom szempontjából, ha a fél az általa elvállalt kötelezettség teljesítésére teljes mértékben alkalmatlan.^[126] Általában a teljesítőképesség hiánya vagy korlátozott volta a nemteljesítés miatti szerződésszegésre alapított kellékszavatossági igényként jelentkezik a német joggyakorlatban. Ugyanakkor tévedés miatti megtámadhatóságra vezethet az az eset, amikor a másik szerződő félnek valamilyen hivatás gyakorlásához nélkülözhetetlen vizsgálója hiányzik.

[118] Staudinger, *i. m.*, V. 45–46.

[119] Vö. BGHZ 16, 54, 57, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 47.

[120] OLG Stettin Recht 1903, 41, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 48.

[121] LAG Baden-Württemberg, Betrieb 1959, 1291, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 48.

[122] OLG Augsburg SeuffA 77, Nr 18, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 48.

[123] LAG Schleswig-Holstein Betrieb 1969, 2091, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 49.

[124] BAG WM 1974, 758, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 49.

[125] BAG Betrieb 1962, 1700; NJW 1962, 74, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 49.

[126] LAG Saarbrücken Betrieb, 1965, 222, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 50.

- A fél megbízhatósága is lehet lényeges körülmény, ha pl. vezető, bizalmi állás betöltéséről van szó.^[127] A jogi személyek esetén is felmerülhet a megbízhatóság kérdése, annak képviselőjén keresztül.^[128] Nem minősült a megbízhatóság lényeges tulajdonságnak azokban az esetekben,^[129] amikor a fél alkusként vagy vevőként kötötte meg az ügyletet. A büntetett előélet csak kivételesen vezethet a szerződés tévedés miatti megtámadásához.^[130]

Az ún. karakterhibák (*Charakterfehler*)^[131] szintén minősülhetnek olyan lényeges tulajdonságnak, amelyek a szerződés megtámadását eredményezhetik. A bíróság adott esetben megállapította a szerződés érvénytelenségét, amikor egy adásvételi szerződésben az unokahúg és annak „vőlegénye” kívánt ingatlant értékesíteni, és kiderült, hogy utóbbi még házas volt.^[132] Egy ügyben a bíróság lényegesnek találta egy szanatórium vezető orvosának az erkölcsi megítélését.^[133] Nem volt viszont elegendő a megtámadáshoz az a hivatkozás, amikor a fél főnökét egy harmadik személy előtt becsmérelte.^[134]

- Lényeges tulajdonság lehet a forgalom szempontjából valamilyen valláshoz vagy politikai párthoz való tartozás, a szakszervezeti tagság azonban nem minősül lényeges körülménynek.
- A vagyoni helyzeten belül a teljesítőképesség és a hitelképesség – legalábbis a hitelügyleteknél – lényeges tulajdonságnak minősül.^[135] Adott ügyben^[136] a bíróság lényeges tulajdonságnak tekintette a hitelre történő vásárlás esetén a fizetési képességet, különösen igaz ez akkor, ha a vételár nagymértékű volt.^[137]
- A személyes tulajdonságban való tévedés általában a másik fél személyére vonatkozik, de annak sincs akadálya, hogy valaki a saját személyes tulajdonságában tévedjen.^[138]

A német bírói joggyakorlat alapján a kereskedelmi forgalom tekintetében lényeges a dolog tulajdonsága a következő esetekben:

[127] RGZ 90, 342, 345; RGZ 100, 205, 207; RGZ 102, 225; RGZ 162, 73, 77, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 51.

[128] RGZ 143, 429, 431, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 51.

[129] OLG Köln MDR 1961, 231 ill. RGZ 107, 208, 212, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 50.

[130] BAGE 5, 159, 165, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 51.

[131] Vö. Staudinger, *i. m.*, V. 52.

[132] BGH BW Not Z 1967, 252, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 52.

[133] RG DJZ 1908, 1341, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 52.

[134] BGH BB 1960, 152, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 52.

[135] RG Recht 1915, Nr 2216; RG Recht 1916, Nr 386, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 54.

[136] RGZ 66, 385, 387, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 54.

[137] OLGE Hamburg, 28, 24, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 54.

[138] Vö. Staudinger, *i. m.*, V. 55.

- Általában lényegesnek minősíti a német bírói gyakorlat az ingatlan beépíthetőségét vagy ipari használhatóságát,^[139] csakúgy, mint a közlekedés által való megközelíthetőségét, ill. a talajvíz- és nedvességi viszonyait.^[140]
- A szerződéses tárgy életkora szintén lehet lényeges tulajdonság, így pl. a bíróság adott esetben annak minősítette egy vitorlášhajó^[141] életkorát, ill. a gépkocsi^[142] korát. Az életkor különös jelentőséggel bírhat abban az esetben, ha a dolog ritkaság^[143] vagy valamilyen műtárgy,^[144] ill. meghatározott alkotó műve.^[145]
- A szerződés tárgyának jogi tulajdonságai, mint pl. a dolog terhelt volta, szintén lényeges tulajdonságnak minősülhet.^[146]
- A dolognak a tulajdonjoga^[147] azonban nem minősül lényeges tulajdonságnak, csakúgy, mint a dolog értéke.^[148] A pénz vásárlóereje szintén nem minősül lényeges tulajdonságnak.^[149]
- A szerződés tárgyát nemcsak dolog, hanem jog is képezheti, éppen ezért a jognak a meghatározott tulajdonsága is lehet adott esetben lényeges tulajdonság. Így pl. a jelzálogjog ranghelye lényeges tulajdonságnak minősülhet,^[150] csakúgy, mint az örökrész mértéke.^[151] A hagyaték terjedelme, ill. az eladósoadás mértéke ugyancsak lényeges tulajdonság lehet. Valamely üzlet megvétele esetén annak ügyfélköre lényeges tulajdonságnak tekinthető.^[152] A dolog és az ahhoz kapcsolódó jogviszonyok esetében csak a közvetlen jogi kapcsolat lehet a kereskedelmi forgalom szempontjából lényeges. Így pl. bányarészvényre vonatkozó vétel esetén a bánya állapotában való tévedés lényegtelen.^[153]

4. A jogban való tévedés (*Rechtsirrtum*) bírói gyakorlata

Annak ellenére, hogy a BGB kifejezetten nem szabályozza a jogban való tévedést, a bírói joggyakorlat egyes esetekben elismeri annak lehetőségét, főképpen, ha a *Rechtsirrtum* a jogkövetkezményekben való tévedés (*Rechtsfolgenirrtum*)

[139] RGZ 61, 84, 86; RGZ 95, 175; OLG Köln MDR 1965, 292, hivatkozik rájuk: Staudinger, *i. m.*, V. 56.

[140] RGZ 157, 173, 174, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 56.

[141] RG LZ 1931, 240, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 57.

[142] OLG Frankfurt OLGZ 1970, 409, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 57.

[143] RGZ 124, 115, 117, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 57.

[144] BGH NJW 1972, 1658, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 57.

[145] RG WarnR 1927 Nr 140, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 57.

[146] RG WarnR 1934 Nr 87, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 58.

[147] OGH Brz NJW 1949, 220; BGHZ 34, 32, 41; BGH Betrieb, 1961, 130, hivatkozik rájuk: Staudinger, *i. m.*, V. 59.

[148] RGZ 64, 266, 269; RGZ 107, 238, 239; RGZ 111, 257, 259, hivatkozik rájuk: Staudinger, *i. m.*, V. 59.

[149] RGZ 111, 257, 259, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 59.

[150] RGZ 149, 235, 238, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 60.

[151] OLG Hamm NJW 1966, 1080, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 60.

[152] RG WarnR 1909 Nr 383, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, V. 60.

[153] RGZ 59, 240, 242; RG JW 1906, 378, hivatkozik rájuk: Staudinger, *i. m.*, V. 61.

formájában merül fel. A két fogalmat jogdogmatikailag is meg kell különböztetni egymástól, ugyanis a német jogtudomány és joggyakorlat^[154] a tisztán jogban való tévedést (*Rechtsirrtum*) egyes esetekben a tulajdonságban való tévedés (*Eigenschaftsirrtum*) körében ismeri el, míg a jogkövetkezményekben való tévedés (*Rechtsfolgenirrtum*) esetei a BGB 119. § (1) bek. alapján bírálандók el. A jogkövetkezményekben való tévedésre példa az az eset, amikor a fél a törvényes öröklés fogalmáról helytelen elképzeléssel bír.^[155]

Amennyiben a nyilatkozónak tévesek voltak az elképzelései az egyébként általa hibátlan módon kinyilvánított akaratnyilatkozatának jogkövetkezményeiről, akkor ezt a korábbi joggyakorlat lényegtelen indokban való tévedésként kezelte.^[156] Ha a jogban való tévedés akként nyilvánul meg, hogy a fél által elérni kívánt jogkövetkezményekhez képest lényegesen eltérő jogkövetkezménnyel jár a jogügylet, akkor a legújabb bírói joggyakorlat^[157] szerint szintén lényegtelen indokban való tévedésről van szó. Amennyiben a jogban való tévedés úgy valósul meg, hogy a fél tévesen értelmezi a törvény szövegét, akkor esetleg tartalmi tévedés miatt tudja szerződési nyilatkozatát megtámadni.

VIII. A TÉVEDÉS JOGKÖVETKEZMÉNYEI A NÉMET JOGBAN

A tévedést a BGB 119. §-a megtámadhatósági okként aposztrofálja. A megtámadási nyilatkozat a BGB 143. § (1) bek. alapján olyan egyoldalú, címzett jognyilatkozat,^[158] amelyet a megtámadó félnek a másik féllel kell közölni. Nem szükséges, hogy a nyilatkozat szó szerint tartalmazza a „megtámadás” kifejezést, elegendő, ha tartalmából kiderül a megtámadás ténye.^[159] A bírói gyakorlat^[160] nem követeli meg azt sem, hogy a megtámadó nyilatkozatban a megtámadási ok kifejezetten szerepeljen, holott ez a másik fél alapvető érdeke lenne.

Megtámadásra tévedés esetén az jogosult, aki tévedett, a közvetítő útján való tévedés esetén pedig az ügy ura, nem pedig a közvetítő személy.^[161] A megtámadást a másik szerződő félhez kell intézni, amennyiben pedig többoldalú jogügyletről van szó, akkor az összes érintett fél felé, akinek jogát vagy törvényes érdekét befolyásolja az eredményes megtámadás.^[162]

A megtámadást, azt követően, amint a megtámadásra jogosult a megtámadás okáról tudomást szerzett, haladéktalanul (*unverzüglich*) kell a BGB 121. § (1)

[154] Staudinger, *i. m.*, IV. 32.

[155] RGZ 70, 387, 394, hivatkozik rá: Staudinger, *i. m.*, IV. 33.

[156] RGZ 51, 281, 283; RGZ 57, 273; RGZ 76, 440, hivatkozik rájuk: Staudinger, *i. m.*, IV. 34.

[157] RGZ 89, 29, 33; RGZ 134, 195, 198, hivatkozik rájuk: Staudinger, *i. m.*, IV. 35.

[158] Brox, *i. m.*, 179.

[159] Uo.

[160] Ld. RGZ 65, 86, 88, hivatkozik rá: Brox, *i. m.*, 179.

[161] Vö. Brox, *i. m.*, 179.

[162] Vö. BGHZ 96, 302, hivatkozik rá: Brox, *i. m.*, 180.

bek. alapján a másik féllel közölni. A haladéktalan jogérvényesítés itt azt jelenti, hogy a megtámadásra jogosultnak a megtámadó nyilatkozatot felróható késelelem nélkül kell a másik félhez eljuttatnia, nem szükséges ehhez az, hogy azt azonnal kellene megtenni.^[163]

A határidőben történő megtámadáshoz elegendő az a BGB 121. § (1) bek. második fordulata alapján, hogy a megtámadásra jogosult postán feladja a nyilatkozatát, nem szükséges a határidő betartásához, hogy az határidőn belül meg is érkezen a másik félhez.

A BGB szabályoz olyan eseteket, amikor a megtámadás kizárt:

- Ha az akaratnyilatkozat megtétele óta 10 év eltelt.^[164] Még akkor is így van ez, ha esetlegesen 10 év után jut a fél tudomására a megtámadás oka (objektív, jogvesztő határidő).
- Ha a jogügyletet a megtámadásra jogosult megerősíti.^[165] A törvény értelmében^[166] a megerősítés nem igényel olyan formát, mint amely alakban az ügyletet a felek megkötötték. A megerősítéssel gyakorlatilag a megtámadásra jogosult fél – tudván megtámadási jogának fennállásáról – lemond ezen jogáról.

Az eredményes megtámadásnak az a jogkövetkezménye, hogy a szerződés megkötésének időpontjára visszamenőleges hatállyal érvénytelen lesz.^[167] A BGB szó szerint a „semmis” („*nichtig*”) szót használja, nem pedig az „érvénytelen” („*ungültig*”), ami így egy kicsit értelemzavaró lehet. Felmerülhet a kérdés, hogy miben áll akkor a különbség a megtámadható és a semmis ügyletek között, ha a jogkövetkezménye a megtámadható ügyletnek is ugyanaz, mint a semmisének? A válasz az, hogy a megtámadható ügylet addig, amíg meg nem támadják, érvényes marad, míg a semmis szerződés – függetlenül annak megtámadásától – eleve érvénytelen.^[168]

A szerződés a tévedés miatti eredményes megtámadás következtében *ex tunc* hatállyal érvénytelen (semmis) lesz, mintha a felek azt meg sem kötötték volna.^[169] A kódex az akaratnyilatkozat (*Willenserklärung*) megtámadhatóságáról ír, ebből következően lehetséges, hogy a megtámadás csak valamelyik fél akaratnyilatkozatára, nem pedig az egész ügyletre vonatkozik.^[170] Ha mind a nyilatkozó fél, mind

[163] Szükségeltetik bizonyos idő biztosítása a megtámadásra jogosultnak pl. ahhoz, hogy ügyvédi tanácsot kérjen, mit tegyen az ügyben. (Brox, *i. m.*, 180.)

[164] BGB 121. § (2) bek. Megjegyzendő, hogy a korábbi szabályozás 30 éves igényérvényesítési határidőt írt elő.

[165] BGB 144. § (1) bek.

[166] BGB 144. § (2) bek.

[167] BGB 142. § (1) bek.

[168] Vö. Rüthers, *i. m.*, 187.

[169] A tartós jogviszonyok esetében ez az út nem járható. A bírói gyakorlat ilyenkor a szerződés *ex nunc* hatállyal történő felszámolását rendeli alkalmazni, annak ellenére, hogy a BGB ezt a megoldást kifejezetten nem tartalmazza. (Brox, *i. m.*, 182.)

[170] Brox, *i. m.*, 182.

pedig a címzett akaratnyilatkozata eredményesen kerül megtámadásra, akkor az egész szerződés érvénytelen lesz.

Ha a megtámadás olyan szerződésre irányul, amelyet még nem teljesítettek, akkor a szerződésből semmilyen jogosultság és kötelezettség nem keletkezik a szolgáltatásra, azaz a jogosult nem követelheti a szolgáltatást a kötelezettől, ill. a kötelezett nem köteles azt a jogosult felé teljesíteni. Amennyiben a fél mégis teljesít az érvénytelen ügylet alapján, akkor a teljesítéssel a szerződés nem konvalidálódik, és a teljesített szolgáltatás a jogalap nélküli gazdagodás szabályai^[171] szerint visszakövetelhető. A már teljesített szerződés sikeres megtámadása esetén a teljesített szolgáltatások visszajárnak, és ugyancsak a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint az eredeti állapot helyreállításának van helye.

A BGB 122. §-a kártérítési felelősséget keletkeztet a fél terhére, amennyiben sikeresen és eredményesen támadja meg tévedésre való hivatkozással az ügyletet. A felelősség azt a felet terheli, aki a téves akaratnyilatkozatot tette, méghozzá felróhatóságtól függetlenül.^[172] Kártérítésre a másik szerződő fél, tehát a nyilatkozta címzettje, ill. minden olyan harmadik személy jogosult lesz, aki a nyilatkozat érvényességében bízott. Nem jár kártérítés annak, aki a megtámadhatóság okát, azaz jelen esetben a tévedés tényét ismerte, vagy ismernie kellett volna.^[173] Magától értetődően az sem jogosult kártérítésre, aki a másik fél tévedését okozta.^[174]

A kártérítés terjedelme korlátozott, ugyanis csak azon kárért áll fenn a fél felelőssége, amely a másik felet vagy harmadik személyt azzal éri, hogy bízott a nyilatkozat érvényességében. Olyan helyzetet kell tehát a kárrendezés során teremteni, mintha a félnek nem is lett volna tudomása az ügyletről.^[175] A kártérítés csak a *negativ interesse* mértékéig követelhető, azaz csak olyan összeg erejéig, amely az érvényes szerződés alapján a félnek jutott volna.^[176] Nem igényelhető tehát – a szerződésből egyébként közvetlenül nem következő – esetleges elmaradt haszon, amelyet a fél az érvényes szerződés alapján más szerződési partnerek felé realizálhatott volna.

IX. ÖSSZEGRZÉS

A BGB a tévedést megtámadhatósági okként szabályozza. A kódex szövegéből kiderül, hogy a német jogban a tévedésnek két fő fajtája van: a tartalmi tévedés (*Inhaltsirrtum*) és a nyilatkozati tévedés (*Erklärungsirrtum*). Tartalmi tévedésről beszélünk akkor, ha a fél nyilatkozata tartalmában téved, míg nyilatkozati

[171] BGB 812. §

[172] Brox, *i. m.*, 184.

[173] Vö. BGB 122. § (2) bek., ill. Brox, *i. m.*, 184.

[174] Vö. Köhler, *i. m.*, 140.

[175] Brox, *i. m.*, 184.

[176] Brox, *i. m.*, 184-185.

tévedésről akkor, ha a fél az akaratának kinyilvánítása során téved, és olyan nyilatkozatot tesz, amelyet egyáltalán nem akart. A BGB szerint nem szükséges a szerződés megtámadásához, hogy a másik fél okozza vagy felismerje a tévedést, feltétel csupán az, hogy a fél a valós tények ismeretében nyilatkozatát nem tette volna meg (szubjektív alapokon álló megtámadhatóság), azaz a tévedés lényeges legyen.

A másik szerződő fél ill. a szerződéses tárgy tulajdonságában való tévedés is tartalmi tévedésnek minősül, de csak akkor, ha az a forgalom szerint lényeges. Lényeges lehet a német bírói joggyakorlat szerint a kereskedelmi forgalom vonatkozásában a másik fél személyének tulajdonságában való tévedés abban az esetben, ha a személy korára, egészségügyi állapotára, teljesítőképességére, megbízhatóságára, hitelképességére irányul. A bírói gyakorlat alapján lényeges a dolog tulajdonságában való tévedés akkor, ha a dolog használhatóságára, életkorára, jogi tulajdonságaira vonatkozik.

A német jogelmélet és joggyakorlat ismeri az indokban való tévedés fogalmát is. A puszta indokban történő tévedés általában irreleváns, kivéve, ha tulajdonságban való tévedésnek minősül.

A jogban való tévedést a BGB kifejezetten nem szabályozza, azonban – a tartalmi tévedés részeként – mégis jelentőséggel bírhat, ha a fél az általa kötött ügylet jogi természetével nincs tisztában. A jogban való tévedés speciális esete a jogkövetkezményekben történő tévedés, ilyenkor a fél az általa kötött ügylet joghatásaiban téved. Ez csak akkor releváns, ha a felek a szerződésben szabályozták azt a jogkövetkezményt, amelyben a fél tévedett.

Számítási hiba esetén a fél téved a szerződéses tárgy mennyiségében, kiterjedésében, súlyában, azért, mert helytelenül számol, vagy, mert számítása alapjául hibás tényeket vesz figyelembe. Ez csak akkor eredményezheti a szerződés érvénytelenségét, ha a számolás alapjául szolgáló körülmények értékelésében a másik szerződő fél is részt vett (nyílt számítási hiba).

A tévedés csak akkor jár a jogügylet érvénytelenségével, ha a megtámadásra jogosult azt határidőben megtámadja. Utóbbi határideje 10 év, amely jogvesztő határidő, egyébként az igényérvényesítés kezdete a tévedésről való tudomás-szerzés, amely után haladéktalanul kell a megtámadást a másik féllel közölni.

A szerződés a tévedés miatti eredményes megtámadás esetén *ex tunc* hatálylally lesz érvénytelen, olyannak minősül, mintha azt a felek meg sem kötötték volna. A már teljesített szerződés sikeres megtámadása esetében a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint kell a feleknek egymással elszámolni.

IRODALOM

- Brox, Hans (1990): *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuchs.*, 14., verbesserte Auflage, Köln - Berlin - Bonn - München.
- Enneccerus, Ludwig - Nipperdey, Hans Carl (1960): *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts.* 15. Auflage, von H. C. Nipperdey, 2. Halbband, Tübingen.
- Erman - Brox (1984): *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuchs*, 8. Auflage.
- Flume, Werner (1962): *Das Rechtsgeschäft und das Rechtlich relevante Verhalten*, ACP.
- Fulterer, Walter (1931): *Der Irrtum und die Geschäftsgrundlage bei Vermögensrechtlichen Rechtsgeschäfte*, Innsbruck.
- Gareis, Karl (1900): *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch.* Der Allgemeine Teil des Bürgerlichen Gesetzbuchs, Berlin.
- Goltz, Hanno (1973): *Motivirrtum und Geschäftsgrundlage im Schuldvertrag.* Köln - Berlin - Bonn - München.
- Hölder, Eduard (1900): *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, 1. Band, Allgemeiner Teil nebst Einleitung. München.
- Koch, Harald (1973): *Bereicherung und Irrtum.* Berlin.
- *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Band I., Allgemeiner Teil. Luchterhand, 1987.
- Köhler, Helmut (1986): *BGB-Allgemeiner Teil*, 19. Auflage.
- Lábady Tamás (1998): *A magyar magánjog (polgári jog) általános része.* Budapest - Pécs.
- Lange, Heinrich - Köhler, Helmut (1980): *BGB - Allgemeiner Teil.* 17. Auflage, München.
- Larenz, Karl (1963): *Geschäftsgrundlage und Vertragserfüllung.* 3. Auflage, München - Berlin.
- Larenz, Karl (1966): *Die Methode der Auslegung des Rechtsgeschäfts.* Zugleich ein Beitrag zur Theorie der Willenserklärung, Nachdruck der 1. Auflage von 1930, Frankfurt - Berlin.
- Larenz, Karl (1989): *Allgemeiner Teil des Deutschen Bürgerlichen Rechts.* 7. Neubearbeitete Auflage, München.
- Lehmann, Heinrich (1963): *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches.* 14. Auflage, Berlin.
- *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch.* Band 1. Allgemeiner Teil, 3. Auflage, München, 1993.
- Oebike, Burkhard (1935): *Wille und Erklärung beim Irrtum in der Dogmengeschichte der beiden letzten Jahrhunderte.* Dissertations, Westfalia.
- Palandt, Otto et. al. (1994): *Bürgerliches Gesetzbuch.* 53. Auflage, München.
- Pininski, Leo (1888): *Der Thatbestand des Sachbesitzererwerbs nach gemeinem Recht.* Band II.
- Rothoef, Dietrich (1968): *System der Irrtumslehre als Methodenfrage der Rechtsvergleichung - dargestellt am deutschen und englischen Vertragsrecht.* Tübingen.
- Rütters, Bernd (1986): *Allgemeiner Teil des BGB.* 6. Auflage, München.
- Säcker, Angela (1985): *Irrtum über den Erklärungsinhalt.* Frankfurt am Main.
- Soergel - Siebert - Hefermehl (1967): *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Band II, Schuldrecht I. 10. Auflage, Stuttgart - Berlin - Köln - Mainz.
- Staudinger, Julius von (1980): *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen.* 12., neubearbeitete Auflage, Berlin.

- Titze, Heinrich (1910): *Die Lehre vom Missverständnis. Eine Zivilrechtliche Untersuchung*. Berlin.
- Titze, Heinrich (1940): Vom sogenannten Motivirrtum. In: *Festschrift für Ernst Heymann*, Band II, Weimar.
- Tuhr, Andreas von (1914): *Der Allgemeine Teil des Deutschen Bürgerlichen Rechts*, 2. Band, 1. Hälfte, die Rechtserheblichen Tatsachen, insbesondere das Rechtsgeschäft. München - Leipzig.

FELHASZNÁLT JOGESETEK

- BGH Betrieb 1971
- BGH NJW 1966, 39
- BGHZ 34, 32, 41
- NJW 1981, 1736
- OLG Karlsruhe, JW 1938, 662
- OLG Stuttgart Seuff A 84 Nr. 40
- RGZ 149, 235
- RGZ 59, 240, 243
- RGZ 61, 85
- RGZ 64, 266, 268
- RGZ 64, 269
- RGZ 95, 112RGZ 99, 147

•
Napóleon által veretett emlékérem Győr városa elfoglalása után (másolat)